

ρίως σὲ γραφικὰ - νοταριακὰ καθήκοντα. Γι' αὐτὸ πιστεύουμε πὼς ἔγγραφα συντασσόμενα καὶ ὑπογραφόμενα ἀπὸ «νομικοὺς» ἢ «ταβουλάριους» εἶχαν τὸν ἐπίσημο χαρακτῆρα δημόσιου ἐγγράφου. Τέτοια ἔγγραφα συναντοῦμε στὸν 16ο αἰώνα¹⁴ καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰώνα¹⁵. Ἀργότερα, ἀπ' τὰ μέσα τοῦ αἰώνα καὶ πέρα, τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα συντάσσουν ὅλο καὶ περισσότερο οἱ «νοτάριοι» τῆς χώρας.

3. Ἀνταλλαγή, 1641

(Μονόφυλλο διαστ. 10,7 X 15,5 ἐκ. Μῆκος πρώτης γραμμῆς 9 ἐκ.).

- 1 — Ἐκδηλον ἔστω τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις ὥς ὅτι ἡμεῖς ὁ Σταμάτιος
- 2 Γεωργίου Μαυρουδῆ καὶ Μανουὴλ Βατάχου ὁμονοήσαντες
- 3 ἐπὶ συμφέρον ἐκάστου ἐποιήσαμε τὴν ἀλλαξίαν ὁμοῦ
- 4 καὶ ἔδωσα τοίνυν καγὼ Σταμάτιος πρὸς τὸν ρηθέντα Μανουὴλ
- 5 χωράφιον ὃ κέκτημαι εἰς τοῦ Τραχιοῦ τὸ μέρος ἐν τῇ τοποθεσίᾳ
- 6 καλουμένην κλεισμα πλησίον Πατεστιῇ μίαν μεριά
- 7 καὶ ἄλλη. Ἐνθεν τοίνυν καὶ ἐγὼ Μανουὴλ δίδω πρὸς τὸν
- 8 Σταμάτιον χωράφιον εἰς τὸ μέρος τοῦ Καλικοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην
- 9 πλησίον αὐτοῦ τοῦ Σταματίου εἰς [] σασμὸν τοῦ ἀνταλλάγματος.
- 10 Δι' ὃ ἀποφαινόμεθα ἕκαστος καὶ ὁμολογοῦμε ἐπὶ
- 11 καὶ καλῶς καὶ οἰκειοθελῶς ἐγένετο ὁ συναλλαγμὸς ἵνα
- 12 ἔχει ἕκαστος ὅτι ἔλαβεν ὥς ἴδιον, θάτερος τὸν ἕτερον μὴ
- 13 ἔχειν παρενοχλῶν ἀλλ' ἔστω ἕκαστος κύριος καὶ ὑπεξούσιος
- 14 εἰς ὅτι ἔλαβε ποιεῖ ὥς βούλεται εἰς αὐτῷ. Εἰς τε τὴν περὶ τού-
- 15 του δήλωσιν καὶ διὰ τὸ ἀνενόχλητον ἐγράφη τὸ παρὸν
- 16 συναλλακτικὸν κατὰ τὸ ζῶνθ μηνὶ Ἰανουαρίῳ
- 17 μαρτυρούντων ἀσφαλῶς τῶν κάτωθεν ὑπογεγραμμένων
- 18 Παπα Κυπαρίση Κωσταντῆς Μαν Καφιάρη Σταμάτης Κρεοντιοῦ
- 19 Γεώργιος Μανούσου Παπα Σταμάτης

Μὲ τὸ ἔγγραφο αὐτὸ πιστοποιεῖται ἡ ἀνταλλαγή χωραφίων ἀνάμεσα στοὺς Σταμάτιο Γ. Μαυρουδῆ καὶ Μανουὴλ Βατάχου.

Εἶναι γνωστὸ πὼς μὲ τὴ σύμβαση ἀνταλλαγῆς συμφωνεῖται μιὰ παροχή καὶ

14. Ἀρχ. Ἐγγρ. Σκύρου, 1, σελ. 11 καὶ 21.

15. Ἰωάννης ἱερεὺς καὶ ταβουλάριος, σὲ διάφορα δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα τοῦ 1606 - 1627. Γεώργιος ἱερεὺς καὶ νομικός, σὲ δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα τοῦ 1609 - 1626.

μιά αντιπαροχή, πού και οί δυο συνίστανται στή μεταβίβαση κυριότητας πραγμάτων (do ut des). Κατά τοῦτο ἄλλωστε διαφέρει ἀπ' τήν ἀγοραπωλησία στήν ὁποία ἡ ἀντιπαροχή συνίσταται σέ χρῆμα. Στό ἐγγράφον μας ἡ συμφωνία ρητὰ χαρακτηρίζεται ὡς «ἀλλαξία» (στίχ. 3) ἢ «ἀντάλλαγμα» (στίχ. 9) ἢ «συναλλαγμός» (στίχ. 11) καί τὸ ἐγγράφο χαρακτηρίζεται ὡς «συναλλακτικόν» (στίχ. 14).

Μολονότι ἡ ἀνταλλαγή, σάν ἀπλούστερη μέθοδος συναλλαγῆς¹, πρέπει νά'παιζε σημαντικό ρόλο στήν καθυστερημένη κοινωνικο-οἰκονομική ὀργάνωση τῆς ἐποχῆς, ἡ χρησιμοποίησή της ἦταν πολὺ σπανιότερη ἀπ' τήν ἀγοραπωλησία, ὅπως ἀποδεικνύει τὸ πλῆθος τῶν ἀγοραπωλητηρίων συμφωνητικῶν σέ σχέσει μὲ τὰ ἐλάχιστα τῶν ἀνταλλαγῶν. Ὡς κύριο λόγο θεωροῦμε τὴ διευκόλυνση πού στήν ἀγοραπωλησία παρέχει ἡ ἀποτίμηση τοῦ πράγματος σέ χρῆμα, ἐνῶ στήν ἀνταλλαγή ἡ ἀκριβῆς ἰσοτιμία δυὸ διαφορετικῶν κτημάτων ἦταν φυσικὸ νά παρουσίαζε μεγάλες δυσχέρειες. Καί στό ρωμαιοβυζαντινὸ ἄλλωστε δίκαιο, ἡ ρύθμιση τῆς ἀνταλλαγῆς, περιλαμβανομένης στὰ λεγόμενα «ἀνώνυμα συναλλάγματα» ἦταν μεταγενέστερη καί στοιχειώδης², παραπέμπουσα στὶς διατάξεις περὶ πράσεως³.

Τὸ ἐγγράφο εἶναι ἰδιωτικὸ καί περιλαμβάνει τόσο τὴν ἐνοχικὴ σύμβαση μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων «ὁμονοήσαντες...ἐποιήσαμεν τὴν ἀλλαξίαν» (στίχ. 2 - 3), ὅσο καί τὴ μεταβίβαση τῆς κυριότητος τῶν χωραφιῶν «ἵνα ἔχει ἕκαστος ὅτι ἔλαβε ὡς ἴδιον» (στίχ. 12). Ἡ σύνταξίς του ἔγινε γιὰ τὴν πιστοποίηση τῆς ἀμοιβαίας μεταβίβασης τῶν χωραφιῶν, μὲ τὴν ὁποία καί ὁλοκληρώθηκε ἡ συμφωνία τῆς ἀνταλλαγῆς.

Τὸ κείμενο, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἰδιορρυθμία τῆς ἀνταλλαγῆς ἀκολουθεῖ τὸ τυπικὸ τῶν πωλητηρίων μὲ τίς καθιερωμένες ἐκφράσεις γιὰ τὴ μεταβίβαση («ἔδωσα», «δίδω καὶ ἐγὼ» στίχ. 4, 7), γιὰ τὸ ἀβίαστο τῆς συμφωνίας («καλῶς καὶ οἰκειοθελῶς» στίχ. 11), γιὰ τὰ δικαιώματα κυριότητος («κύριος καὶ ὑπεξούσιος ποιεῖ ὡς βούλεται» στίχ. 13 - 14) καί τὴν κατοχύρωση ἀπὸ ἀμφισβητήσεις («θάτερος ἕτερον μὴ παρενοχλῶν» στίχ. 12 - 13). Ἐνῶ ὅμως κατὰ κανόνα στὰ πωλητήρια τὸ ἐγγράφο συντάσσει ὁ πωλητὴς γιὰ νά τὸ παραχωρήσει στὸν ἀγοραστή, τὸ ἀνταλλακτικὸ αὐτὸ συμφωνητικὸ συντάσσουν καί οἱ δυὸ ἐνδιαφερόμενοι. Γιὰ τὴν κατοχύρωσή τους ἐπομένως θά 'πρεπε νά συνταχθεῖ εἰς διπλοῦν, πράγμα πού δὲν προκύπτει

1. «Ποτὲ καταλλαγή ἦν πραγμάτων, ὕστερα δὲ γέγονεν ἡ πρᾶσις ἀργυρίων ἐπινεμηθέντων», Βασιλικά (κατὰ τὴν ἐν Λειψία ἐκδ. G. Heimbach ὑπὸ I. Δ. Ζέπου, Ἀθῆναι 1896 - 1900), 19, 1, 1, Π. Ζέπου, Ἐνοχικόν, Β' μέρος, Εἰδικόν, σελ. 144.

2. Γ. Πετροπούλου, Ἱστορία καὶ Εἰσηγήσεις Ρωμ. δικαίου, σελ. 432, 437. Βασιλικά, 20, 3, 1 καὶ 11, 1. Ἀρμενοπούλου Ἐξάβιβλος ὑπὸ Θ. Ν. Φλογαίτου, ἐκδ. Β', Ἀθῆναι, 1904, I, θ.

3. Βλ. καὶ σήμερον τὸ ἀρθρ. 573 ΑΚ ἐντασσόμενο στὸ κεφάλ. 14.

ἀπ' τὸ κείμενο⁴. Ὅπως δὲν προκύπτει καὶ στὰ χέρια ποιανοῦ θὰ μείνει τὸ ἔγγραφο. Αὐτὸ μᾶς κάνει νὰ σκεφθοῦμε πὼς δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶχε προηγηθεῖ ἡ μεταβίβαση τοῦ χωραφιοῦ τοῦ Μαυρουδῆ πρὸς τὸν Βατάχου, ὅπως ἴσως ἀφήνει νὰ ἐννοηθεῖ ὁ ἀόριστος χρόνος στὴ διατύπωση τοῦ στίχου 4 («ἔδωσα τοίνυν καγὼ») σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν ἐνεστώτα τοῦ στίχου 7 («καὶ ἐγὼ Μανουὴλ δίδω») ποὺ ἐνδέχεται νὰ ὑποδηλώνει ὅτι τὴν ὥρα γίνεται ἡ πλήρωση τῆς ἀνταλλαγῆς μὲ τὴ μεταβίβαση τοῦ χωραφιοῦ τοῦ Βατάχου πρὸς τὸν Μαυρουδῆ καὶ μάλιστα εἰς «σασμὸν (ἀσιασμὸν) τοῦ ἀνταλλάγματος» (στίχ. 9). Ἄν εἶναι ἔτσι, τὸ προηγηθὲν ἔγγραφο θὰ εἶχε στὰ χέρια τοῦ ὁ Βατάχου καὶ τὸ παρὸν ἔγγραφο θὰ κρατήσῃ ὁ Μαυρουδῆς.

Ὅπως ἦταν σύνηθες στὸ ἔγγραφο δὲν ὑπογράφουν οἱ συμβαλλόμενοι, πιθανῶς μὴ ξέροντας γράμματα. Ἀντὶ γι' αὐτοὺς ὑπογράφουν ὁ γραφέας καὶ 4 μάρτυρες, ἀλλὰ κι' αὐτοὶ ὄχι ἰδιόχειρα - προφανῶς ἀπὸ ἄγνοια — ἀλλὰ διὰ χειρὸς γραφέως. Κάνει ἐντύπωση τὸ γεγονὸς ὅτι ἐνῶ ὁ γραφέας ὑπογράφει γιὰ τοὺς μάρτυρες δὲν ὑπογράφει γιὰ τοὺς συμβαλλόμενους, πράγμα ποὺ δείχνει τὴ βασικὴ σημασία τῆς μαρτυρίας στὰ συμφωνητικὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς, τὶς συμβατικὲς ὑποχρεώσεις τῶν ὁποίων θὰ ἐκαλοῦντο νὰ μαρτυρήσουν οἱ «ὑπογεγραμμένοι ἀξιόπιστοι μάρτυρες» σὲ περίπτωσι ἀμφισβήτησης.

Θεωροῦμε βέβαιον πὼς γραφέας τοῦ ἐγγράφου εἶναι ὁ σὰν μάρτυρας ὑπογράφων παπα-Σταμάτης. Τὴν ἴδια ἀκριβῶς γραφὴ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ παπα-Σταμάτη (Γεωργίου) ὡς μάρτυρα, συναντοῦμε σὲ πωλητήριο τοῦ 1629 καὶ δωρητήριο τοῦ 1635. Ἐξάλλου, σὲ διαθήκη τῆς 6/12/1644 γραμμένη μὲ τὴν ἴδια γραφὴ, ὁ παπα-Σταμάτης ὑπογράφει ὡς μάρτυρας καὶ γραφέας. Πάντως δὲν ἦταν ἀπ' τοὺς συνηθέστερους γραφεῖς τῆς ἐποχῆς γιὰ τοὺς ὁποίους γράφουμε ἄλλοῦ ἐκτενέστερα⁵.

Τῶν ἄλλων μαρτύρων τὰ ὀνόματα εἶναι γνωστὰ ἀπὸ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς. Τὸ Κυπαρίσης συναντοῦμε σὲ διανεμητήριο τοῦ 1625. Ἐπίσης τὸν Γεώργιο Μανουῖσο βρίσκουμε μάρτυρα σὲ πωλητήριο τοῦ Ἰουλίου 1639. Τὸν δεύτερον μάρτυρα διαβάζουμε ὡς Κωνσταντῆ Μαν. Καφιάρη. Ἐνας «Καφιάρης» (Σταμάτιος) ἀναφέρεται ὡς πλησιαστὴς σὲ προικοσύμφωνο τοῦ 1620, ἐνῶ ὡς Καυκιάρης σὲ προικοσύμφωνο τοῦ 1650. Τὸ Κριοντηρᾶς εἶναι ἐπίσης παλιὸ σκυριανὸ ὄνομα. Προέρχεται ἀσφαλῶς ἀπ' τὸ «κριεντήριο» ποὺ λένε ἀκόμα στὴ Σκύρο τὰ μεγάλα μολυβένια δοχεῖα⁶ καὶ τὸ συναντοῦμε ὡς «Κριοντηρᾶς» (1684) καὶ «Κρεοτηρᾶς» (1691) ἀκόμα καὶ μέχρι

4. Βλ. σχ. σὲ Παριανὸ συμφωνητικὸ ἀνταλλαγῆς, Γ. Βάλλη ν δ α, Τέσσαρα δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1831 - 1833, Ἑφημ. Ἑλ. καὶ ἀλλοδ. νομολογίας, ἔτος 62 (1943), σελ. 320.

5. Βλ. καὶ κατωτέρω ἔγγραφο 8, σημ. 8.

6. Δ. Παπαγεωργίου, Ἱστορία τῆς Σκύρου, σελ. 179.

τά μέσα τοῦ 18ου αἰώνα. Ἀπ' τὰ ὀνόματα αὐτά τὰ δυὸ πρῶτα διατηρήθηκαν στὴ Σκύρο ὡς τὶς μέρες μας, ἐνῶ τὰ δυὸ τελευταῖα ἔχουν ἀπὸ καιρὸ ἐκλείψει.

Οἱ δυὸ συμβαλλόμενοι εἶναι ἐπίσης ἀπὸ γνωστὲς σκυριανὲς φαμίλιες. Μαυρουδῆδες συναντοῦμε ἀπ' τὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰώνα (1611) ὑπὸ διάφορες ιδιότητες, ὡς συμβαλλόμενους, μάρτυρες ἢ πλησιαστὲς (Ἰωάννης, Γεώργιος, Σταμάτιος κ.λπ.). Μὲ τὸ τύπο αὐτὸν τὸ ὄνομα δὲν ὑπάρχει σήμερα στὴ Σκύρο, διατηρήθηκε ὅμως σὲ πολλοὺς σύγχρονους οἰκογενειακοὺς κλάδους τοῦ νησιοῦ ὡς «Μαρουδῆς». Ἐξάλλου τὸ ὄνομα Βατάχου ἢ Βατάχος, ποὺ κρατιέται ὡς τὶς μέρες μας, τὸ βρίσκουμε σ' ὅλο τὸν 17ο αἰώνα (Μανώλης Βατάχου 1639, 1650) καὶ εἰδικότερα τὸ 1680, μὲ σπίτι μέσα στὸ Κάστρο.

Τὰ ἀνταλλασσόμενα χωράφια βρίσκονται ἀντίστοιχα στὸ Τραχὺ (....κλειῖσμα) καὶ στὸ Καλικρὶ ("Αγ. Ἰωάννης). Κάνει ἐντύπωση πὼς εἰδικῶς γιὰ τὸ Τραχὺ καὶ τὸ Καλικρὶ ἢ ἀναφορὰ σ' ὅλα τὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς γίνεται μὲ τὸν προσδιορισμὸ «στοῦ Τραχιοῦ τὸ μέρος» καὶ «στοῦ Καλικριοῦ τὸ μέρος», ἐνῶ γιὰ τὶς ἄλλες τοποθεσίες ἀναφέρεται, μονάχα τὸ ὄνομα π.χ. στὸν Κάμπο, στὴν Ἀγιά κ.λπ. Ποῦ ὀφείλεται αὕτῃ ἡ διάκριση δὲν ἔχει, ἀπ' ὅσα ξέρουμε, ἐξηγηθεῖ⁷. Ὑποθέτουμε πὼς τὰ ἀνταλλασσόμενα χωράφια ἦταν τῆς ἴδιας περίπου ἀξίας, στὴν ἰσοτιμία δὲ αὕτῃ συνέβαλε ἀναμφίβολα ἡ θέση τοῦ χωραφιοῦ σὲ σχέση μὲ ἄλλη ἰδιοκτησία τῶν συμβαλλομένων. Αὐτὸ τουλάχιστον γιὰ τὸν Μαυρουδῆ προκύπτει ἀπ' τὸ ἴδιο τὸ κείμενο, δεδομένου ὅτι τὸ χωράφι ποὺ πῆρε στὸ Καλικρὶ βρισκόταν πλάι σὲ ἄλλο δικό του χωράφι («πλησίον αὐτοῦ τοῦ Σταματίου», στίχ. 9).

4. Πώληση σπιτιοῦ, 1660

(Δίφυλλο διαστ. 31X24. Μῆκος πρώτης γραμμῆς 14 ἐκ. Τὸ κείμενο στὴ πρώτη σελίδα).

(Τ.Σ.)

(Τ.Σ.)

(Τ.Σ.)

- 1 — Φανερόν ἔστω πρὸς πάντας ἀνθρώποις τοῦ ὄραν καὶ ἀκούειν τὴν
- 2 παρούσαν γραφὴν ὡς ὅτι καγὼ παπαδιὰ τοῦ Μόσχου ἐκουσί-
- 3 α μου βουλῇ καὶ θελήσει πιπράσκω τὸ ὀσπίτιον μου ὅπερ ἔχω
- 4 εἰς τὸν Ἐμπόριον τὸ πλησίον Ἰωάννου παπα-Πατεστιῇ καὶ ὑποκάτωθεν
- 5 τῆς Μαγδάλας καὶ δίδω το ἀπὸ τὴν σήμερον ἡμέραν εἰς πράσιν
- 6 τελείαν πρὸς τὸν ἔγγοναν ἡμῶν Γεώργιον τιμῆς ἐνεκεν δ διὰ
- 7 γρόσια τὸν ἀριθμὸν ὀγδοήκοντα ἤγουν 80 ἂ καὶ ἔλαβον αὐ-

7. Ἀρχεῖο Ἐγγρ. Σκύρου, 2, σελ. 12.

